

E. Lazarowski

**Božić u okolini grada Brloga
NA KUPI**

NEKADAŠNJI BOŽIĆNI OBIČAJI I PRIPREME NA BOŽIĆNO SLAVLJE

NOVINE.

1943. 27. XII

Zagreb.

1.

Svaki naš kraj, a često i pojedina i susjedna sela, imaju razne običaje. Ovakvi se dolista često i značajni običaji gube dosta brzo, i što je bilo prije 50—60 godina običaj, danas je ili sasvim zaboravljeno, ili se tek o njemu nešto priča. Tako evo gotovo posvuda običaji narodni polako izčezavaju potisnuti novim duhom, novim prilikama, a i nemarom za običaje. Tako nestaju i narodne pjesme, gatke, igre, pripovjetke... Još se sjećam takovih, koje su mi pjevali i pripoviedali ljudi oko Brloga na Kupi, na medji Kranjske poviše Ozlja. Ali sam se osvjeđoio, da danas toga više tamo ne znadu, tek bi se koji sjetio, da je nešta slična čuo od svoga oca ili »staroga oca« (djeda) ili »stare mame«... Kako to, tako nestaje i staroga Brlog grada, a na njegovom mjestu niču nove seoske kuće, marnih gospodara.... novo mlado nadoknadjuje staro i trošno! Fiat in melius!

Božić je u brložkom kraju smatran najvećim crkvenim blagdanom, jer se u njemu rodi »Kralj nebeski« Bog Spasitelj svieta. Stoga se je valjalo osobito dobro prirediti za Božić. Adventsko vrijeme strogo se je obdržavalo, nije bilo nikakovih veselica, do u iznimnim slučajevima. Postijlo se je, obdržavao se nemrs, a narod je marno posjećivao zornice i mise. Župna crkva sv. Filipa i Jakova, iako je i bila na medji občine na brdu iznad sela Reštova, do velikih šuma Burnika i Draga, bila je vazda puna naroda obojega spola. Smatralo se velikim grijehom izbiti nedjelom od mise. Upravo je bilo čudo, kako su se i starci s dalekih sela župe, ma i teško dovukli do crkve, ali oni su došli, ne mareći često ni na loše vrijeme. Nekoć je župa spadala pod ozaljsku župu, te je tek 1789. utemeljena. Narod je pričao, da je crkvu sv. Filipa i Ja-

2

kova sagradila neka grofica Barbara
vlastnica grada Brloga. To bi mogla biti
samo grofica Barbara Sidonija Perapka,
koja je ovu točku, na kojoj stoji kape-
lica, silno zavolila zbog prekrasnoga vi-
dika, kamo je svake godine na 1. svibnja
(Filip-Jakov) činila izlete. Čini se ipak,
da je ova kapelica mladjeg doba, jer se
do iza polovine XVIII. stoljeća ne spo-
minje.

Iz povjedi pred Božić ne bi se gotovo
nitko izmaknuo. Do toga se je mnogo dr-
žalo, a prednjačilo je i brložko vlastelin-
stvo, jer tadanji brložki vlastelin Filip
pl. Šufflay vrlo je pazio, da toj vjerskoj
dužnosti zadovolji ne samo »družina« (slu-
žinčad), već i članovi njegove obitelji,
koji su bili u gradu, pače i »inštruktor«
njegove unučadi. To je za nj bila »regula
vitae«, to je moralo biti!

Sam pako narod radostno se je spre-
mao proslaviti Božić. Spremalo se je ma-
lo i veliko, staro i mlado, ali glavni po-
sao je bio u rukama »gospodinje« i nje-
zine ženske »družine«. Spremila se je ku-
ća, čistila »vsih kutih« a dašto brinulo se
je i za »božićno jelo«. Pred Božić bilo je
i »kolinje«, tako, da ne bude manjkalo
mesa i kobasica. a po koja kuća razpo-
lagala je i »suhim mesom« i dobrim ko-
basama »devenicama« ili »navlečankama«
a dašto već je u kući bio po koji lonac
ili »žbanja« masti, I tovljeni, »pitane« pu-
ran ne bi smjelo »sfaliti« Kolinje obavljalo
se je redovno onaj tjedan pred Božić, a
kod ovoga se pjevalo:

»Mišk ^{nisa} nustači
Okolo ^{šim} ovlači,
Kobase nadeva
Pak si popeva:
Glorial

3.

dalje su sledile strofe, u kojima se je izticao rad u kući, koji je bio u vezi s Božićem.

Na sam Badnjak pekla se »gibanica« od sira i čvaraka, a pridružila joj se i »povrtnica«, t. j. savijača punjena orahom i medom »medenjača« od belog brašna. Imućnija kuća umiešala bi u »povrtnicu« i »cveba«. Pekao bi se i beli kruh »cipov« ili se takov kupio od »kranjicah« u Božjakovu, selu u Kranjskoj nad Kupom sučelice gradu Brlogu. Ove kranjske »krušarke« slovile su kao dobre pekarice kruha. One bi pate redovno nedeljnom donosile svoj dobar kruh u sela oko Brloga, »hleb« po 10 i 20 krajcara. Dobilo se je i manje $\frac{1}{2}$ ili $\frac{1}{4}$ hleba po »groš«, t. j. 5 krajcara. To je bio izvrstan kruh. Taj nas kruh podsjeća na samoboraki »cipovec«.

Mužkarci su se pred Božić opet bavili spremanjem gospodarskih zgrada, osobito štale. I »blago«, marva morala je o Božiću imati »svoj red«, i to su Bc i stvorovi. Ako ikad, o Božiću morala je štala biti čista, a blago u liepo »poštrajeno«, t. j. stavljena je pod blago nova »štraja«, »kajti i blago mora o Božiću na čistem ležati«. Isto tako »polagala« se »blagu« na Badnju večer najbolja hrana. Ta, po pričanju naroda, »blago se u božićnoj noći med sobun razgovarja«. »Covjek doba i koji je »kričanski« se pripravil za Božić i je brez greha, more takove razgovore zastupiti, ali joj si ga nemu, akni za to vreden, kajti bi ga blago z rogi mi zbolo i z »rogami potrlolo«. Takav »vredni človek« mora se »ob početku polnočke leči p...« i čul bu kaj se blago za trpljenja polnočke razgovarja«. »Blago si pripoveda kaj čera ob pasanem

4

letu, a pripoveda si i ono, ka si bu tre-
filo o letu kaj dojde. Zeznat se more
vnogo tega i dobroga i zločestoga, veselje
i žalosti kaj se bu pri hiži pripetilo. Ali
se ob tem ne sme nikaj propovedati ni
božemu ni vražemu, i ak bi to prekršil
»hudoba bi ga vzela«.

Slično vjerovanje je i za staro ljevo
(Silvestrovo). Mora se propisno postiti, i
kad odzvoni večernja Zdrava Marija, ima
se poći za kuću i popet se na plot, te
prisluškiivati. Razni zvukovi, koje će čuti
navještaju »dogodovčine« buduće godine:
glasbu, pjevanje: svatove i drugo vese-
lje; zvonjenje »volte« (s više zvonova mr-
tvima) smrt, buktanje (buka plamena);
požar; dreka djeteta: porod; zujanje pčela:
dobar prihod meda; ropotanje kola ili
topot konja: putovanje; zveketanje oružja:
rat; uzdisanje ili jaukanje: bolest i t. d.

Dašto post na Badnjak držao se veoma
strogo a tko se ne bi toga držao, rekao
bi da je »kalvin«. Kad se sve uredi, i ku-
ća i štala, dvorište, izpeku gibenice i kruh
odpočinje spremanje za polazak ponoćke.
Oblačilo se najbolja »pratež«, t. j. bijelo
žensko odijelo, jer o »šarom« još nije bilo
ni govora, pače se smatralo nedostojnim.
Žene bi rekle, da se tako nose krcnjice.
Na glavi bi uredile kosu s pečom, uplet-
kima, rogovima i stavile na nju najbolji
rubac »židani« (svileni) ili kakav drugi.
Pod vrat stavile bi »gjunjjanu« iglu, a
oko vrata »kolarde« od ravnobojnih stak-
lenih zrnaca izpremješanim zlatnim ili
srebrnim staklenim zvoncima. Tu i tamo
zamietio bi se kakav nakit od koralja.
Okolo pasa stavljen je »pas« razne boje, a

često se je vidjevao pas sličan austrijskoj (crnožutoj) »Feldbinde«. Obuvane su »čizmice«, a visoke bijele »štunfe« navlačene su na noge, pričvršćene raznobojnim »pantljikama«. Konačno je navučen krzneni »lajbek«, urešen kožnatim rosetama ili inim pucetima.

Opanke, narod nije poznavao, smatrani su sramotnom »ciganskom« obućom. Mužkarci bi se odjeli u hlače i »halju« od bielog darovca, što bi ga nabavljali u Karlovcu od Ličana s Gackih »stupa«. Ovo bijaše urešeno crvenim gajtanima. Hlače su bile uske, dolje zakopčane »kapčicama« (Hafteln) a gore »prieda« s »cviklom«, koji je prekrivao trbuh, a propasivao se »čemerom«, kožnatim pasom s pretincem. Prsluk »lajbek« bio je od modroga ili crvenoga sukna s gajtanima i pletenim ili metalnim pucetima (gumbima — Knopfvima). Imućniji navlačili bi čizmom laštene visoke čizme, a drugi »čizmice«, koje su se zatvarale s vanjske strane (desno i lijevo »remencima«). Glavu su pokrivali jednoličnim pustenim šeširima, sličnim onima, koje nose naši Šestincani. Na šeširu bio je naokolo »pantlik« razne boje s utkanim ornamentima (cvjetovi i sl.). Konačno nije manjkala ni torba. Kožnata skromnijim ili bogatijim »klapcem« od sukna ili raznobojnog tkiva. Torba je služila za sve potrebštine, koje je seljak trebao: lulu, kesu za duhan (obično mjehur), kurivo, šibice, kožuricu i t. d.

Mužkarcima bila je briga, da bude u kući dosta »luči«, koje su tesali iz hra-

stovih kladica, a služile su za »podkuriti ogen« pa i »za posvitalo v hiži«. Još tad nije bila obćenita razvjeta petroleumom, već su rabile uljenke (ulje, mast, loj) ili »lojenice sveće«, već se je u glavnom rabila »luč« kao rasvjetno sredstvo u kući. Ni u Gradu nije bilo skrštenih ruku. Spremalo se je svagdje, kao i u seoskim kućama, jer je Šufflay naglasivao: »consuetudo villana dominet et in arce« — seoski običaj ima da vlada i u gradu. Moramo znati, da je u Šufflayevom domu, u obiteljskom saobraćaju bio u porabi latinski jezik, kod stola njemački, a kod obuke hrvatski. Spremale su se »gibanice«, »povitice« i druge razne poslastice za gospodski i družinski stol jer je družina morala imati o Božiću svega najboljega: »dober, lepj i sit Božić«. Ni u čemu nije štedjeno. Radilo se na tom na Badnjak sve do noći tiho i ozbiljno, kako je to zahtievao taj strogi postni dan. Ne dao Bog, da bi tko izustio koju nepristojnu ili surovu riječ, jer bi Šufflay tad kruto korio. Postavljati božićno drveće nije bilo u običaju. Postavila bi se samo grančica crnogorice s nekoliko obješenih liepih jabuka. U seoskim kućama bi takova bila namještena u kutu sobe, gdje je obično visjela po koja svetačka slika. Ili se je o strop objesio kolut obložen zelenicom crnogorice, o kojem su visjele liepe jabuke i na niti nanizani lješnjaci. Ali za to je na stolu o »Zdravi Mariji« zapaljena voštanica, a pod stol stavljeno nešto razasute slame »na uspomenik maloga Jezua, koji je ležao na slami«. Cijeli dan Badnjaka obdržavan je strogi post,

a riedko bi tko poslije »Zdrave Marije« što malo založio octenoga pasulja ili kruta s lukom, a to samo starci i djeca. Stojalo je prostrt čistim stolnjakom i tako je ostao do Štefanja na večer. Jedinó se mišalo s njega rabljeno sudje. Kad je bilo vrijeme, polazilo se je na polnočku. Bijaše to prekrasan prizor, gledan s daljine činilo se, da vatrena zmija vijuga stazama i puteljcima k crkvi.

I iz grada brložkoga, kretalo se je k polnočki. Polaznici, obitelj Sufflaya dobro umotana u »bunde«, složivši se u saonice, pred kojima je jašio na konju momak s »butorom« baklja, koje su bile od »škope« umočene u riedku raztopinu katrana. Liepa je to bila ičila. Uz kočiju bio je »poku« i gradski lovac s puškom, jer je znalo biti i gladnih vukova. Topot konja, zvončići i praporci im okružili vrata, zvjezdano nebo, snieg naokolo, povorke ljudi s »lućima« sve je to bila nezaboravna slika sela!

Do crkve je bila mrtvačnica, a dolje je brložki vlastelin podigao malu štalu, kamom su spremljeni konji. Crkva je bila dubkom puna, glava do glave, studen goleme! Oltar okićen borovima, a svieće s oltara i »lustera« širile su tajanstven razsvjetu. Narod je pobožno pratilo obred i veselo zapjevao »Narodil se je kralj naš beski...!«. Tu i tamo prakidan je pjevanje kašljucanjem i kihanjem nahladjenih ljudi, a desilo se je, da se je u crkvu čulo zavijanje vukova, koji su se približili samoj crkvi, pred kojom je obično bila naložena vatra. Ta šuma je crkvu s južne i zapadne strane gotovo opasivala! Kad su se ljudi vratili s polnočke, večerali bi.

svaki prema svojoj mogućnosti uz pjevanje božićnih pjesama, a to samo kratko vrijeme, jer je trebalo rano ustati, da se polazi na zornicu. To je bio »božićni počinek«. Zornica se je od pametara održavala u gradskoj kapelici B. D. M. od Ciste.

Već u 3 sati u jutro na Božić, bilo je u gradu sve na nogama, jer je tad odpočelo zvonice s gradskoga tornja pozivati k misi. Narod se skupljao u gradskom dvorištu, gdje je od odbačenih luči naložena vatra ojačana drvima, koja su bila na dvorištu. Kad je mjestni župnik, bio je tada Janko Radočaj (1883.), odslužilo sv misu, došao je gore, da zaželi sretan Božić. Dolazile su gore i žene i djevojke i darivale članove Šufflayeve obitelji »božićnicama«, krasnim jabukama ili »grnaticama«. Ove potonje bile su okrugloga oblika, sačinjavane od krpa, u koje je stavljena prazna ljuška oraha s malim kamenčićem »da škroboće«, a obložene lješnjacima, nanizanim na niti. Ove čestitarske »Božića« su počašćene kolačima i rakijom. Ovo darovanje zvao je narod »obzima« ili »ozima«. Čini se, da je taj naziv nastao od riječi »azima«, koja u sredovječnim našim uprava znači neko podavanje, dar, koji se darovao novom ljetu, »zemaljskom gospodinu«.

Božićna noć bila je narodu sveta i najsigurnija »celega leta« jer te noći vladaju anđeli svietom i zaštićuju svakoga čovjeka od svakoga zla. U župnoj crkvi je služena još poldanja misa. Bilo je ljudi, koji nijesu ni jednu od triju misa toga dana propustili.

Dan Božića bijaše posvećen Bogu i veselju. Svagdje se čule božićne pjesme i veselje. Gostilo se je po svim kućama. Na stol se stavljalo »družina« i dvostruka »porcija« vina. Tako je bilo i s družinom u gradu, gdje im se dala najbolja mesnata i druga hrana uz gibanice i »holbu«.

(redovno blagdanom »sujtlike« dobroga vina). Kad se je gradska družina sjela k objedu, došao bi stari Šufflay — po staroj navadi — sjeo za družinski stol između svoja dva najstarija »špana«. Od svakog bi jela nešto uzeo, i čašom vina pozdravilo i zaželio družini »srećen Božić«, onda na koncu sam intonirao: Narodil se je... Naglasivao je, da je to dan, kad »dominus rusticus fit, rusticus dominus« — gospodin postaje seljak, seljak gospodin.

Na dan Božića nije se smjelo nikakovo »blažće«, ni konj upotrebljavati za kakav rad, niti se kuda odputiti od kuće, jer »svaki dober kršćenik se o Božiću drži hiže«! Služi li se na Božić »živinom« ana-tralo se velikim grijehom i svaki stvor morao je taj dan imati mira i počinka!

Na Stefanje (26. XII.) vršila se je od starine poldanja misa u gradskoj kapelici, te je poslije nje opet sledilo darovanje »božićnicama i grnaticama«. Taj dan je gradska družina imala pravo pozvati si goste koga bi htjela, svaki po jednoga počam od svinjara do špana. Prema tome se je i kuhao objed i dielio vino, koje je na družinski stol donešao iz gradskoga podruma najstariji špan u »kabluc«, a jedna je samo čaša nedala se od špana do svinjara!

I kod »gospodskoga stola« bilo je taj dan obilje gostiju. Inače se nije zapazio kakav narodni običaj.

Na dan »drobne dječice« — Herodešova, bio je u okolici brložkoj običaj »harenja s herodešovom«, t. j. udaranja s pletenim šibama od žute vrbovine. Napose su dobili udarce oni, koji su zatečeni da spavaju, kad su drugi već ustali. To je bilo »kakti na spomen na drohnu dječicu, koju je Herodeš pomorila. NOVINE E. L.
1943. 27. XII